

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

A Presented Nizam-ı Cedid which Was among The Regular Planed Request Presented to The Third III. Selim: Mr. Ebubekir Ratıp's Nemçe Sefaretnamesi

Semanur TANYILDIZ¹

Sakarya University, Arts and Sciences Faculty, Department of History

---

ABSTRACT

The third sultan who accepted the superiority of Europe called Selim wanted to practice some of deep-rooted reforms in many areas such as using Europe as an example. Since he did not only want to be the responsible person about the reforms. He also thought of including them into the state decision making during the reforms. He gathered the leaders of the state and directed to present a report showing the deterioration in the state and the remedies of these deterioration. But almost all of the figures presented the same issues and mainly they were concertrating on the military topic or issue. Apart from these rewards the third letter with a requet sent by Mr. Ebubekir Ratıp, which Selim sent to Austria as an ambassador, was also worthy and appreciated. Because the third Selim Mr. Sir Ebubekir Ratıp asked him to learnt about the Austria State where he went to as an ambassador and to give him the information. Sir Ebubekir Ratıp, who was very different from the other scholars, gave detailed information about the Austria State he went to as an ambassador and also have some recommendations for the strengthening of the state. The purpose of this article is to examine how the letter written by Mr. Ebubekir Ratıp called the Nemçe Sefaretnamesi, who was sent as an ambassador to Austria, contains information about the state plan requests and also its evaluations.

Key Words: Ebubekir Ratıp Efendi, Sefaretname, III. Selim, Nizam-ı Cedid, report

---

RESEARCH ARTICLE

Received: 21.03.2020

Revision received:

01.05.2020

Accepted: 14.05.2020

Published online:

26.05.2020

---

¹ Corresponding author:

Master Student

semanur.y18@gmail.com

Orcid: 0000-0002-6018-4660

III. Selim’e Sunulan Nizam-ı Cedid Layihaları Arasında Bir Sefaretname: Ebubekir Ratıp Efendi’nin Nemçe Sefaretnamesi

Semanur TANYILDIZ¹

Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ÖZ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sultan III. Selim, Avrupa’yı örnek alarak birçok alanda köklü ıslahatlar gerçekleştirmek istemiştir. ıslahatların gerçekleştirilmesinde devletin ileri gelenlerinin görüşünü alarak ıslahatlara onları da ortak etmeyi düşünmüştür. Bu amaçla devletin ileri gelenlerini bir araya toplayarak bu kişilerden devlette görülen bozulmaları ve bu bozulmaların çarelerini gösteren birer layihayı (rapor) kendisine sunmalarını istemiştir. Fakat sunulan layihaların hemen hemen hepsi aynı konuları ele almış ve sadece askeri alana yoğunlaşmıştır. Bu layihalardan başka III. Selim’in Nemçe’ye (Avusturya’ya) elçi olarak gönderdiği Ebubekir Ratıp Efendi’nin yazmış olduğu sefaretname de layiha niteliği taşımış ve değerlendirilmiştir. Çünkü III. Selim, Ebubekir Ratıp Efendi’den elçi olarak gittiği Nemçe (Avusturya) Devleti hakkında bilgiler edinmesini ve bunları kendisine sunmasını istemiştir. Diğer layihalardan çok farklı olan sefaretnamede Ebubekir Ratıp Efendi, elçi olarak gittiği Nemçe (Avusturya) Devleti hakkında ayrıntılı bilgiler vermekte ve devletin güçlenmesi için tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu makalenin amacı da; Nemçe’ye (Avusturya’ya) elçi olarak gönderilen Ebubekir Ratıp Efendi’nin yazmış olduğu “Nemçe Sefaretnamesi” nin Nemçe (Avusturya) Devleti hakkında hangi bilgileri barındırdığının ve nasıl layiha niteliği taşıyıp değerlendirildiğinin incelenmesidir.

*Alınma
Tarihi:21.03.2020
Düzeltilmiş hali alınma
tarihi: 01.05.2020
Kabul edilme tarihi:
14.05.2020
Çevrimiçi yayınlanma
tarihi: 26.05.2020*

Anahtar Kelimeler: Ebubekir Ratıp Efendi, Sefaretname, III. Selim, Nizam-ı Cedid, layiha

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
YL Öğrencisi
semanur.y18@gmail.com
Orcid: 0000-0002-6018-4660

Giriş

Osmanlı Devleti XIX. yüzyıla Rus savaşlarının verdiği olumsuz etki ve 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın getirdiği askeri, iktisadi ve siyasi birçok sıkıntı ile girmiştir. Ayrıca bu yüzyıla kadar yapılan çeşitli ıslahatlar da sonuç vermemiş ve devlet içerisinde görülen bozulmalar çözüme kavuşturulamamıştır. Bu sıkıntılar ve devlet içerisinde görülen bozulmalardan kurtulmak isteyen Osmanlı padişahları ve devlet adamları da çeşitli çözüm yollarına başvurmuşlardır. Bu çözüm yollarından en önemlilerinden biri de 1789 yılında Osmanlı tahtına oturan III. Selim'in yapmaya çalıştıklarıdır. III. Selim, devletin kurtuluşunun, Avrupa örneği alınarak her alanda köklü yenilikler yapılmasından geçtiğine inanmakta ve devletin içerisinde bulunduğu durumu reformist ıslahatlarla güncellemek istemektedir. Nizam-ı Cedid olarak adlandırılan bu ıslahatların gerçekleştirilmesinde devletin ileri gelenlerinin görüşünü alarak ıslahatlara onları da ortak etmeyi düşünmüştür. Bu nedenle devletin ileri gelenlerini bir araya toplayarak onlardan birer layihayı (rapor) kendisine sunmalarını istemiştir.

Bu makalemizde Sultan III. Selim'in Nizam-ı Cedid adı altında yapacağı yenilikler için devlet ileri gelenlerinden layihalar istediği sırada Nemçe'ye (Avusturya'ya) elçi olarak gönderdiği Ebubekir Ratıp Efendi'nin yazmış olduğu Nemçe Sefaretnamesi'nin hangi bilgileri barındırdığı ve nasıl layiha niteliği taşıyıp değerlendirildiği tetkik edilecektir.

Ebubekir Ratıp Efendi'nin Hayatı

Ebubekir Ratıp Efendi ulemadan Çilingir Ali Efendi'nin oğludur. Tosya'da doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir (Süreya,1996: 1361). İlk öğrenimini memlekette görmüş, on beş yaşında öğrenimini ilerletmek için İstanbul'a gitmiştir (Uzunçarşılı,1975: 49). İstanbul'a gidince Âmedi Kalemine girmiş (Bilim,1990: 262) ve burada Âmedi Ethem Efendi tarafından yetiştirilmiştir (Unat,1992: 155). Âmedi Kalemine girmesi sayesinde Arapça ve Farsçayı çok iyi bir şekilde öğrenmiş ve buraya gelen yabancı elçiler vasıtasıyla da başka dilleri de öğrenme fırsatı elde etmiştir. Çok iyi bir şekilde hat icra eden Ratıp Efendi, bu marifeti sebebiyle III. Selim'e şehzadelik yıllarında talik hocalığı yapmış ve bu şekilde şehzade ile tanışma fırsatı bulmuştur. Ratıp Efendi'nin çok iyi bir talik ustası olduğunu bilen şehzade III. Selim, bu yüzden Fransa Kralı XVI. Louis ile olan mektuplaşmalarını ona yazdırmıştır (Aksu,2008: 388). Ethem Efendi'nin vefat etmesi üzerine Halil Hamid Paşa âmedci³ olmuş ve Halil Hamid Paşa âmedci olunca Ebubekir Ratıp Efendi de onun maiyetine girmiştir (Karaca,2002: 315). Ratıp Efendi, Halil Hamid Paşa'nın maiyetindeyken yaptığı işle ilgili bütün mağrifetlerini gösterdiğinden, Halil Hamid Paşa'nın takdirini kazanmıştır. Bu sebeple Halil Hamid Paşa tezkireci⁴ olduğu zaman Ratıp Efendi'yi de âmedci yaptırmıştır (Uzunçarşılı,1975: 50). Bu görevde uzun süre kalan Ratıp Efendi yazı konusunda birçok bilgi sahibi de olmuştur. 1785'te Sipahi Kâtibi olan Ratıp Efendi ordunun bulunduğu Silistre'ye gitmiştir (Karaca,2002: 315). 1789 yılında I. Abdülhamid'in vefat etmesi üzerine III. Selim padişah olmuştur. III. Selim padişah olunca yapacağı yenilikler için bir kadro kurmayı düşünmüş ve bu kadronun içine Ebubekir Ratıp Efendi'yi de dâhil etmek istemiştir. Bu sebeple III. Selim Silistre'de bulunan Ratıp Efendi'yi İstanbul'a çağırılmış ve onu Tezkire-i Evvel görevine getirmiştir (Bilim,1990: 262). Bu görevden hemen sonra da III. Selim Ratıp Efendi'nin Reisülküttap⁵ olması için hatt-ı hümayun çıkartmıştır. Bu hatt-ı hümayun üzerine sadaret makamı, tayin hil'âtını giymesi için Ratıp

³ Âmedci: Tanzimat'tan önce doğrudan doğruya reisülküttaba bağlı olup, reisülküttabın sadrazam namına yazdığı yazışmaları temize çeken ve daha az öneme sahip konuları da bizzat kaleme alan, reisülküttaplıkla ilgili bütün yazı işlerini gören kişidir (Gökbilgin,1978: 396).

⁴ Tezkire: Osmanlı diplomatiğinde çeşitli kişilerce yazılan ve konuyu özet halinde açıklayan belgelerdir. Bu belgelerle uğraşan kişiye de tezkireci denir (Kütükoğlu,2012: 73).

⁵ Reisülküttap: Osmanlı Devleti'nde divan-ı hümayunda doğrudan doğruya veziriazama bağlı yazı işleri ile ilgilenen kalemlerin ve kalemlerde bulunan kâtiplerin faaliyetlerini yürüten daire reisidir (Provençal,1964: 671).

Efendi'yi Bâb-ı Âliye çağırmıştır (Uzunçarşılı,1975: 53). Fakat Ebubekir Ratıp Efendi “bugün ay akrep burcundadır” diyerek hil'ât giymeyi erteletirmek istemiştir (Bilim,1990: 262). Ratıp Efendi'nin bu isteği sadaret makamı tarafından kabul edilmiş fakat bu ona pahalıya malolmuştur. Çünkü Ebubekir Ratıp Efendi'nin reisülküttaplığı için Raşid Efendi reisülküttaplık görevinden azledilmiştir. Raşid Efendi görevinden azledilince telaşa kapılmış ve bu telaşla Ratıp Efendi'yi çekemeyen saray mensupları ile padişah gözdelerine başvurmuştur. Padişaha yakın olan kişilerle beraber padişaha giden Raşid Efendi, padişaha Ratıp Efendi'nin aleyhinde konuşarak Ratıp Efendi'yi gözden düşürmüşlerdir. Bunun sonucunda Ebubekir Ratıp Efendi reisülküttaptlıktan azledilerek Bozcaada'ya sürgüne gönderilmiştir (Uzunçarşılı,1975: 53).

Bozcaada'ya sürgüne gönderilen Ratıp Efendi kısa bir süre sonra affedilmiş ve 1791 yılında orduya Yeniçeri Kâtibi olarak tayin edilmiştir (Uçman,2010: 628). Bu tayini sırasında Osmanlı Devleti ile Rusya-Avusturya arasında vuku bulan savaş sona ermiş ve Zıştovi Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın on üçüncü maddesine göre iki devlet karşılıklı olarak birbirine elçi göndereceklerdir. Bu sebeple Osmanlı Devleti de bu göreve Ebubekir Ratıp Efendi'yi uygun görmüş ve onu başmuhasebecilik payesiyle Viyana'ya elçi olarak görevlendirmiştir (Bilim,1990: 263). İşte makalenin asıl konusu olan Ebubekir Ratıp Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi bu süreçte ortaya çıkmıştır. Elçilik görevinden sonra ülkeye dönen Ratıp Efendi, 1791'de Baş Muhasebeci, 1793' te de Şikk-ı Salis⁶ görevlerine tayin edilmiştir (Süreya,1996: 1361). Şikk-ı salis görevindeyken III. Selim ona Zahire Nazırlığını⁷ da vermiştir (Uzunçarşılı,1975: 60). Ratıp Efendi bu görevlerini icra ederken Sultan III. Selim bu zamana kadar göstermiş olduğu başarılarından dolayı 1795 yılında Ebubekir Ratıp Efendi'yi reisülküttap olarak atamıştır (Aksu,2008: 388). Ratıp Efendi'nin reisülküttap olarak atanmasıyla birlikte onun yükselmesini istemeyen padişaha mensup nüfuzlu kişiler tekrardan Ratıp Efendi'yi azlettirmek için harekete geçmişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Ebubekir Ratıp Efendi 1796 yılında reisülküttaptlıktan azledilerek Rodos'a sürgün edilmiştir.

Ratıp Efendi Rodos'ta sürgündeyken arkadaşı olan Darüssaade Ağası Sofalı İsmail Efendi, Ratıp Efendi'yi kurtarmak için Sadrazam İzzed Mehmed Paşa'ya başvurmuş, fakat başvurusunda başarılı olamamıştır. Çünkü Ebubekir Ratıp Efendi'nin arkadaşı olan Sofalı İsmail Efendi, Ratıp Efendi'nin padişaha yakın olan düşmanları kadar sadrazama karşı etkili olamamıştır. Bu olanlardan kısa bir süre sonra Sadrazam İzzed Mehmed Paşa azledilmiş yerine Yusuf Ziya Paşa sadrazam olmuştur. Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazam olmasıyla ümitlenen Ratıp Efendi, sadrazama iki mektup yazarak affedilmesi için yardım istemiştir. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa Ratıp Efendi'den iki mektubu aldıktan sonra padişaha bir telhis ile Ratıp Efendi'nin affedilmesini rica etmiştir. Bunu duyan Ratıp Efendi'nin düşmanları da padişahın Ratıp Efendi'yi affetmesi ihtimaline karşı Ratıp Efendi hakkında çeşitli yalanlar söyleyerek ve iftiralar atarak padişahı Ratıp Efendi'nin aleyhine çevirmişlerdir. Bu olanlar üzerine padişah sadrazama bir hatt-ı hümayun yazarak sadrazamı bu konuyla ilgilenmekten men etmiştir. Sadrazamın Ebubekir Ratıp Efendi'yi affettirmesi ihtimaline karşı da deniz seferinde olan Kaptan-ı Derya⁸ Küçük Hüseyin Paşa'ya bir ferman göndererek, Ratıp Efendi'nin idam edilmesini emretmiştir (Uzunçarşılı,1975: 61-68). Ebubekir Ratıp Efendi sürgününden iki yıl sonra III. Selim'in emri ile Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa tarafından Rodos'ta idam edilmiştir (Unat,1992: 155). İdamından sonra kesik başı Kanlıca da ki Ataullah Efendi Dergâhına gömülmüştür (Karaca,2002: 315).

---

⁶ Şikk-ı Salis: XVII. yüzyılın ortalarından itibaren defterdarlara verilen isimdir (Uzunçarşılı, 1977: 507).

⁷ Zahire Nazırlığı: III. Selim zamanında halkın belli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş kurumdur.

⁸ Kaptan-ı Derya (Kaptan Paşa, Kapudan Paşa): Osmanlı Devleti'nde deniz kuvvetlerinin en büyük askeri amir unvanıdır (Parmaksızoğlu,1977: 206).

Ebubekir Ratıp Efendi'nin Nemçe (Avusturya) Elçiliği ve Nemçe (Avusturya) Sefaretnamesi

Ebubekir Ratıp Efendi Zıştovi Antlaşması'nın imzalanmasının ardından kendisine verilen elçilik görevini yerine getirmek için padişahın emriyle 9 Kasım 1791 yılında (Bilim,1990: 264) Şumnu'dan Nemçe'ye (Avusturya'ya) doğru yola çıkmıştır. Yola çıkışından dört gün sonra Rusçuk'a gelen Ratıp Efendi, Rusçuk'tan sonra Yergöğü'nden geçerek Bükreş'e gelmiştir. Bükreş'e geldiğinde burada Nemçe'de (Avusturya'da) görevli memurlarla görüşmüş ve bu görüşmenin ardından yoluna devam ederek on gün sonra da Nemçe (Avusturya) sınırına varmıştır. Sınıra ulaştığında dört araba, üç yüz elli yaya ve yüz elli süvari Nemçe (Avusturya) Devleti tarafından Ratıp Efendi'nin emrine verilmiştir (Uzunçarşılı,1975: 56). Nemçe (Avusturya) askerleri eşliğinde yoluna devam eden Ratıp Efendi, Lazarat kasabasına uğramış ve orada kalmadan yoluna devam ederek Sibin kasabasına varmıştır (Uçman,2010: 630). Elçi seyahat günlüğü şeklinde yazdığı sefaretnamesinde bu kasabadan çok bahsetmiştir. Çünkü burası geldiği ilk Nemçe (Avusturya) kentidir ve buraya geldiğinde halk tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmıştır (Bilim,1990: 265). Ayrıca bu kasabada mecburiyetten bir süre kaldığı zaman içerisinde burayı çok iyi bir şekilde gözlemlemiş ve bu gözlemleri kendisi açısından dikkat çekici olduğundan seyahat günlüğü şeklinde yazdığı sefaretnamesinde burası hakkında bilgi vermiştir. Buraya geldiğinde Nemçe (Avusturya) Devleti'nin iki başvekili⁹ olduğunu öğrenen Ratıp Efendi, sadrazamın başvekiline yazdığı bir mektupla gelmiştir. Bu yüzden bir mektuba daha ihtiyacı olmuştur. Bu sebeple Ratıp Efendi adamlarından birini İstanbul'a göndererek ikinci mektubun gelişine kadar burada kalmıştır (Uzunçarşılı,1975: 56). Burada kaldığı zaman zarfı içerisinde bir generalin kütüphanesini ve kütüphanenin içerisindeki resim sergisini gezmiş, şehrin önemli yerlerine gitmiş, yolda gördüğü bir manastır ve kiliseyi ziyaret etmiş, davet edilmesi üzerine bir baloya katılmıştır. Baloda kadınların çok rahat hareket ettiğini, buraya gelen insanların çok nazik olduğunu seyahatnamesinde anlatan Ratıp Efendi, dansın Nemçe'de (Avusturya) ve Avrupa'da ne kadar önemli olduğunu da vurgulamıştır (Bilim,1990: 266).

30 Aralık 1791 tarihinde Sibin'den yola çıkan Ratıp Efendi, Dozymak köyünden, Milbah, Sasvaroş, Dive kasabalarından, (Bilim,1990: 267) Hunyat ve Lagoş'tan geçerek Ocak ayının ortasında Temeşvar'a gelmiştir (Uçman,2010:631). Temeşvar'a gelişinde de coşkulu bir şekilde karşılanmıştır. Ratıp Efendi'nin Temeşvar'a gelişine istinaden Temeşvar'da opera, balo ve trajedi konulu bir tiyatro gösterisi yapılmıştır (Uzunçarşılı,1975: 56). Ratıp Efendi bunların hepsine teşrif etmiş ve seyahat günlüğü şeklinde yazdığı sefaretnamesinde bu gösterilerden de bahsetmiştir. 16 Ocak tarihinde Temeşvar'dan yola çıkan Ratıp Efendi, birkaç gün sonra Osmanlı Kanije'sine gelmiş ve bir gün sonra da Macar Kanijesi'ne varmıştır. Ratıp Efendi buraya geldiğinde Macar Devleti'nin ileri gelenleri tarafından karşılanmış ve orada bulunduğu zaman zarfı içinde Macarlar tarafından çok konuksever ve samimi bir şekilde ağırlandı (Bilim,1990: 269). Kısa bir süre burada kaldıktan sonra yoluna devam eden Ratıp Efendi, 26 Ocak tarihinde mükemmel bir alay ile Peşte'ye gelmiştir. Burada darphane, akademi, kilise, (Uçman,2010: 633) kütüphane ve hastahane gibi önemli yerleri gezmiştir (Bilim,1990: 271). Peşte'den yola çıkan Ratıp Efendi Uyvar'dan geçerek Petersburg'a gelmiştir. Buradan yoluna devam eden elçi, Tuna Nehri'ni geçerek İşvekit kasabasına gelmiş ve burada gelişini iki başvekiline bildirerek, başvekiller tarafından gönderilen heyetle Bec'te (Viyana'da) ona hazırlatılan saraya gitmiştir (Uzunçarşılı,1975: 57). Saraya gidişinin altıncı gününde adına bir ziyafet verilmiş, sekizinci gününde bir başvekil ile görüşmüş ve onuncu gününde de diğer başvekil ile görüşerek dört gün sonra da imparator ile görüşmek üzere saraya davet edilmiştir

⁹ O dönemde Avusturya Devleti'nde iki başvekil bulunmaktadır. Bu başvekillerden biri imparatorluğun iç işlerini yürütürken diğeri de dış işlerini yürütmektedir. Ebubekir Ratıp Efendi Avusturya'ya elçi olarak gittiğinde Prens Kolorado Avusturya Devleti'nin iç işlerini yürütmekte, Prens Kavniç de dış işlerini yürütmektedir (Uzunçarşılı,1975: 56).

(Bilim,1990: 273). Saraya davetinin ardından saraya giden Ratıp Efendi, III. Selim'in yollamış olduğu name-i hümayunu imparatora vererek resmi elçilik görevini tamamlamıştır.

Kendi ifadesi ile Viyana'da 153 gün kaldığını söyleyen Ratıp Efendi, (Uçman,2010: 634) bu süre zarfında Viyana'da gezintilerde bulunmuş, davet edildiği davetlere gitmiş ve Nemçe (Avusturya) Devleti hakkında edinebildiği kadar bilgi edinmeye çalışmıştır. İki buçuk ay Nemçe'ye (Avusturya'ya) gidişi ve beş ayda Nemçe'de kalışıyla yedi buçuk ay süren vazifesi sonucunda Tuna yoluyla Belgrad'dan geçerek İstanbul'a geri gelmiştir (Uzunçarşılı,1975: 58).

Ebubekir Ratıp Efendi Viyana'da bulunduğu süre zarfında altı adet takrir kaleme almıştır. Bunlar:

1. Nemçe'ye elçi olarak gönderildiğinde uğradığı yerleri, uğradığı yerlerde gittiği balo, tiyatro ve opera gösterilerini, gezdiği müesseseleri anlattığı sefaretnamesi,
2. Nemçe Devleti'nin askeri teşkilatı hakkında yazdığı takriri,
3. Avrupa'nın o zamanki durumu ile Avusturya ve Fransa arasında savaş durumunun olduğunu anlattığı takriri,
4. Fransız İhtilali'nin Avrupa'yı nasıl etkilediğini ve bunun neticelerinin ne olduğundan bahseden takriri,
5. Avrupa'nın içinde bulunduğu durumu anlatan takriri,
6. Ebubekir Ratıp Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi (Büyük Layihası). (Unat,1992: 156).

Ebubekir Ratıp Efendi bu takrirlerden ilkinin seyahat günlüğü şeklinde yazmıştır. Şumnu'dan yola çıkıp Nemçe'ye gidinceye kadar yolda yaşadığı olayları, uğradığı yerleri, uğradığı yerlerdeki karşılama törenlerini, katıldığı balo, tiyatro ve opera gösterilerini, gördüğü şehirleri ve bu şehirlerdeki önemli müesseseleri bu takririnde yani sefaretnamesinde anlatmıştır. Ayrıca sefaretnamesinde bu yolculuğu sırasında yakalandıkları sıtma hastalığından ve özellikle Şark Akademisi'nden bahsetmiştir (Arıkan,1994: 278). Şark Akademisi'ni ne kadar çok beğendiğini anlatmış ve bu akademi için yazdığı kaside hakkında bilgi vermiştir (Bu kaside Fundgruben des Oriens'de neşredilmiştir) (Karaca,2002: 316).

Ratıp Efendi yazdığı 2. takdirinde Nemçe (Avusturya) Devleti'nin askeri teşkilatı hakkında kısa bilgiler vermiştir. 3, 4 ve 5. takrirlerinde ise Avrupa'nın o zamanki durumunu anlatarak padişahı bu konu hakkında bilgilendirmiştir.

Son takririnde de Ratıp Efendi Nemçe (Avusturya) Devleti hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Nemçe (Avusturya) Devleti'nin askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel konularını gezdiği, gördüğü, incelediği ve bilgi sahibi olduğu kadarıyla ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.

Nemçe Sefaretnamesi

Bu eser Nemçe (Avusturya) Devleti hakkında bilgi verir. Nemçe (Avusturya) Devleti'nin askeri, idari, sosyal, kültürel, mali vs. birçok konusu eserde ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Ayrıca Prusya, Rusya ve Fransa devletlerinden de kısaca bahsedilir. Eser 490 sayfadan oluşmaktadır. Eseri Ebubekir Ratıp Efendi Nemçe (Avusturya) elçiliği göreviyle gittiği Nemçe'de (Avusturya'da) gördüğü yerler, yaptığı incelemeler ve edindiği bilgiler sonucu bizzat kendi kaleme almıştır. Ratıp Efendi eserini fasıllara ve bablara ayırarak ayrıntılı bir şekilde bilgi vermeye çalışmıştır. Bilgi verirken de padişaha tavsiyelerde bulunmaktan da kaçınmamıştır.

Eser iki asıl fasıldan ve fasıllar da bablardan oluşmaktadır. Birinci fasıl da Nemçe Devleti'nin askeriyesinden bahsedilmektedir. İkinci fasılda da Nemçe (Avusturya) Devleti'nin sosyal, kültürel, ekonomik hayatına dair bilgiler verilmektedir.

Ebubekir Ratıp Efendi eserinin ikinci faslında Nemçe (Avusturya) Devleti'nin kent düzeninden, köylerinden, komiserlerinden, mahkemelerinden, hastanelerinden (espetelya), fakirlerinden, hazinesinden, madenlerinden, gümrüğünden, ticaretinden, vergisinden, postasından, bankalarından, istenbil (bir vergi çeşidi) ve loteryalarından (şans oyunu) bahseder.

Son olarak da Nemçe Devleti'nin geliri hakkında bilgi verir. Bahsedilen eserin ikinci faslında ki bu konular özet olarak şöyledir:

1.Halkın Refahı ve Düzen: Avrupa devletlerinde vergi veren, yasalara uyan kişiler çok önemsenir ve herkes tarafından onlara saygı gösterilir. Hiç kimse bu kişilere kötü davranmaz. Bu kişiler istedikleri her şeyi yapabilme özgürlüğüne sahiptirler. Ne isterlerse giyerler, nereye isterse giderler. Ayrıca haneye tecavüz yoktur (Yazma: 202).

Avusturya Devleti'nde resmi olmayan zamanlarda herkes eşittir. Kimsenin kimseden üstünlüğü yoktur. Herkes aynı arabaya biner. Resmi zamanlarda ise krallar, halk ve askerler birbirinden farklıdır. Hatta kralların ve prenslerin giysileri ve ayakkabıları bile farklı olur. İster resmi zamanda olsun ister resmi olmayan zamanda olsun herkes kanunlara uymak zorundadır. Yani kanunlara itaat önemlidir (Yazma: 202).

Avusturya Devleti'nde makbuz olmadan halktan vergi alınmaz. Alınırsa şikâyet edilir. Makbuz, verginin kral tarafından alındığına dair bir delildir. Böylece haksız yere vergi alınımının önüne geçilmek istenmiştir (Yazma: 202).

Her eyalette birkaç kadılık vardır ki ona "Kominat" ya da "Sinyoriye" derler. Her kazada iki kalem vardır. Kalemin birisi emlak ve arazi konularıyla ilgilenir ve ona "Gurziriçpon" derler. Bu kalem üç kısma ayrılır; "Çol", "Kriminal" ve "Politika". Çol, hukuk davalarına bakar. Kriminal, hudut davalarına bakar. Politika ise hukuk davalarında hariciyeye dair yasaları, emirleri uygular. Her kazada bu kalemden başka bir ikinci kalem vardır ki ona da "Mayestrano" derler. Bu kalem kasabalarda olur ve onu kasaba zabıtalrı yürütür (Yazma: 203).

Avusturya Devleti'nin kasabalarında sanatkârlar bulunur ve onlara "Burgazo" derler. Bu kişilerin ev ve arazileri olmadığından vergileri de yoktur. Kasabalarda bu sanatkârlara çok saygı gösterilir. Kasabalardaki zengin kişilerin bile onlara karışmaya hakkı yoktur. Karışılırsa şikâyet edilirler. Yani sanatkârlar kasabalarda serbesttirler. Kimse onlara karışamaz. Bu yüzden kasabaların çoğunda bu sanatkârlar bulunur (Yazma: 203).

Her köyde hane sahibi olan kişiler; eğer sanaatkâr ise çırak ve kalfalarına, eğer iş yeri sahibi ise işçilerine, eğer tüccar, bezirgân, beyzade ise hizmetkârlarına ve halkın çiftçilerine, kısacası herkes evlatlarına vaktiyle işe gidip gelmelerini, yasalara uygun hareket etmelerini, gezilerde ve meyhanelerde usulüne göre davranmalarını öğütler (Yazma: 204).

Sinyoriye yani kadılık mahiyetinde bir zabitan vardır ki ona "Kapudan Envari Çerkulu" derler. Bu zabitanın işi; devlet tarafından gönderilen kâğıtları yani yazı ve kanunları, ne kadar vergi alınacağını halka ilan ederek, sinyoriyelerde yani kadılıklarda bulunan kaleme gidip bunları deftere kayıt ettirmektir (Yazma: 205).

Her eyalette bir vali vardır ve ona "Kuvarnör" ya da "Kuvarnatör" derler. Devletin bir imarı ya da yazı işleri olursa eyaletin valisine gider. Bir valinin yanında sayıları altı ile on arasında değişen müsteşar manasında "Konsilyer" adı verilen yardımcılar bulunur. Müsteşarların her birinde kendisine ait bir kalem ve sayıları beş ile on arasında değişen kâtip ile sır kâtipleri vardır. Her biri eyalet ile ilgili bir işe memurlardır (Yazma: 205).

2.Köyler: Avusturya Devleti'nde köyler, krallar, prensler veya beyzadeler tarafından tarıma ve ticarete uygun yerlerde kurulur. Eğer köy kral tarafından kurulursa münasip bir yer bulunur ve köyün bütün masrafları devlet hazinesinden karşılanır. Kral tarafından kurulan köye yerleşmek isteyenlere de bütün kolaylıklar kral tarafından sağlanır (bir hane, otuz dört dönüm tarla, tava, tencere, kap, kacak, çift için iki beygir, ziraaata lazım olan takım vs. hepsi kral tarafından karşılanır) ve on sene boyunca bu kişilerden vergi alınmaz. Fakat bu köylerde yaşamak isteyenler 104 gün kralın emrinde hizmet etmek zorundadır. Bu 104 günün 54 günü beygir ile hizmet edecek, diğer günler eli ve ayağı ile görülecek işlere hizmet edeceklerdir. Köyde yaşayanlar çifti beygirler ile sürerler. Eğer köyde yaşayan kişi ölürse, herşeyi evlatlarına ve akrabalarına miras kalır. Devlet bunlara el koymaz. Kısacası halk bu konuda madur edilmez. Halkın ihtiyaçları kral tarafından önemsenir (Yazma: 206-207).

3.Komiserler: Avurturya Devleti'nde komiser olan kişiler aynı zamanda birkaç işe daha memurdurlar (müfettiş, tahsildar, casus, köy ve şehir kethüdası) ve bunların çeşitleri vardır. Bunlardan bazıları kral, vali ve gümrük eminleri tarafından atanıp, bunlardan maaş alırlar. Bazıları da daha düşük rütbelilerdir. Düşük rütbeliler aynı zamanda casuslardır. Yani devlete gizli bilgiler verirler. Komiserlere devlet hazinesinden maaş verilmez. Şehirlere zabıta gerekli olduğunda kral o şehre komiserleri gönderir (Yazma: 207).

4.Mahkemeler: Avusturya Devleti'nde kurulmuş olan mahkemelerde dini kurallar uygulanmaz. Yani şeriat yoktur. Hazreti İsa Aleyhisselamın vazı ettiği dini kurallardan sadece nihah ile ilgili olan kural kalmıştır. Miras konusunda da dine itibar etmezler. Kral için bile dini kuralları uygulamazlar. Dini kitapları önemsemezler. Dinden bahsederler ama uygulamada bunu göstermezler. Bu mahkemelerdeki kurallar başa gelen her kral zamanında değiştirilebilirler. Yani esnek ve değişebilir kuralları vardır. Katı ve kalıcı kuralları yoktur. Değiştirildikleri zamanda da dini kuralları uygulamazlar. Dini kurallar hep arka plandadır. Öncelik dünyevi kurallardadır. Bu mahkemelerde kanunlar iki çeşittir. Bunlar hukuk kanunları ve hudut kanunlarıdır. Birinci kanunlara yani hukuk ile ilgili olan kanunlara "Çol", ikinci kanunlara yani hudud ile ilgili olan kanunlara da "Kriminal" derler. (Yazma: 210).

Avusturya Devleti'nin mahkemelerinde zabıtanlar da iki çeşittir. Biri askeri zabıtabdır ki ona "Militer" derler. Diğeri şer-i hukuk makamında memur gibi olan zabıtabdır. Bunun mahkemesine "Çol Triponal" derler. Bunda bezirgânların durumu görülür. Başka bir mahkeme daha vardır. Ona da "Nobul Triponel" derler. Onda toberlerin davası ve hukukları görülür. "Nobule" demek kişizade demektir. Diğeri bir mahkemeye de "Mayestrano" derler ve bunda da halkın davaları görülür. Bir mahkeme daha vardır ki ona da "Triponal Militeri" derler. Bu mahkeme de de asker ve sivillerin davaları görülür (Yazma: 210).

Bu dört mahkemeden başka iki büyük mahkeme daha vardır ki; onun birisine "Uble Çol" derler. Diğeri dört mahkemeden herhangi birinin sonucundan memnun olmayan kişiler bu mahkemeye başvururlar. Diğeri mahkemeye de "Supreme Costiçe" derler. Uble Çol mahkemesinin sonucundan memnun olmayanlar da bu mahkemeye başvururlar (Yazma: 210).

Avusturya Devleti'nde mahkemelerin her birinde 50-60 tane "Avukat" vardır. "Avukat" vekil manasındadır. Yani bir kişinin bir davası olsa avukatlar o kişinin vekilliğini yaparlar. Bir kişinin bir davası olursa avukata gider ve davasını ona anlatır. Yani davasında vekil olmasını, onu savunmasını ister (Yazma: 210).

5.Hastaneler (Espetelyalar): Avusturya Devleti'nde "Espetelya" hastane manasındadır. Avusturya'da her şehrin büyüklüğüne göre sayıları çeşitlilik gösteren hastaneler bulunmaktadır. Elçi bu eserinde gezdiği bir hastaneden bahsetmektedir. Gezdiği bu hastane, masrafları kral tarafından karşılanarak kurulmuş. Buradaki hastaların masrafları da kral tarafından karşılanırmış. Bu hastanenin yanında ve hastaneye ait bir kütüphane ile botanik bahçesi varmış. Elçi ilk olarak kütüphaneyi gezmiş. Burada "Life" isimli tabiata dair bir kitabı incelemiş. Elçi incelediği kitabın içinde 12 bin bitkinin resimleriyle birlikte bu bitkilerin köklerini, tohumlarını ve büyüme şekillerini gösteren resimlerin olduğunu söylemektedir. Daha sonra elçi "Anatomiye" dedikleri odalara girmiş. Odaların birinde insan uzuvlarını ve kemiklerini çeşitli şekillerde gösteren resimlerle karşılaşmış. Bir başka odaya giren elçi, burada da insanlara ve hayvanlara ait iskeletlerin ve iki, üç, dört başlı ve gözlü yaratıkların şişelere koyulduğunu görmüş. Son olarak bir başka odayı daha gezen elçi, burada da beyaz balmumdan yapılmış genç yaşlı, erkek ve kadının bütün olarak suretlerinin gösterildiğini ve bir çocuğun ana rahminde oluşup, doğumuna kadar geçirdiği bütün evreleri gösterildiğinden bahsetmektedir. Daha sonra buradan çıkan elçi, botanika bahçesini gezdiğini anlatmaktadır. Botanika bahçesinde de birkaç yüz bitki olduğunu ve her birinin yanında da bir ağaç bulunduğundan bahsetmektedir (Yazma: 211-212).

Ebubekir Ratıp Efendi bu eserinde gezdiği bir hastaneden daha bahsetmektedir. Bu hastane de kentin varoş bir yerinde bulunuyormuş. Fakat bu hastanenin masrafları kralın

hazinesinden karşılanmayıp, vakıf gelirlerinden idare olunuyormuş. Bu hastanede her kesimin odası başka oluyormuş. Yani alt, orta ve üst tabakada bulunan kişiler tabakalarına göre başka başka odalarda kalıyorlarmış. Fakat odalar ne kadar başka da olsa, bu hastanede herkese eşit davranılıyormuş. Fakir insanlar bu hastaneye geldiklerinde diğer hastalara nasıl davranılıyorsa, fakirlere de öyle davranılıyormuş. Onlardan bir akçe dahi alınmıyormuş. Fakir kişilerden bazıları hasta olup bu hastaneye geldiğinde, eğer ki azıcık da olsa para ödemeye gücü varsa, bu kişilerden hastalıkları müddetince günlük 10 kroçer alınıyormuş. Bu hastane 50-60 seneden beri mevcutmuş (Yazma: 212).

6.Fukaralar: Avrupa devletlerinde sağlam olan (eli ayağı tutan, gözü gören) insanı başıboş bırakmazlar. Mutlaka o insanın yeteneğine göre bir iş verirler. Eğer bir insanın hiçbir yeteneği yoksa o insana tarlada rençberlik verirler ya da iş yerlerinde bir iş verirler. Kısacası Avusturya Devleti'nde sağlam bir insanın çalışması esastır. Devlet insanların çalışmasına önem vermektedir (Yazma: 215).

Avusturya Devleti'nde çalışamayacak durumda olan kişiler de düşünülmüştür. Onlar için her kent ve kasabalarda özel kalemler ve yardım sandıkları kurulmuştur. Bu kişilere Avusturya Devleti'nde her zaman yardım edilir. En büyük yardımı da papazlar yapar. Papazlar, çalışamaz durumda ve fakir olanları bir deftere yazarlar ve bu kişiler için belirli zamanlarda zenginlerden sadaka toplarlar. Halk da bu konuda yardımseverdir. Elinden geldiğince herkes fakire yardım eder. Edilen yardımlar da defterlere kayıt edilir. Avusturya Devleti de bu sandıklara yılda 5-6 fiyorent destek sağlar. Amaç; yardıma muhtaç olan insanları madur etmemektir. Kısacası Avusturya Devleti'nde herkes için bir şeyler yapılır (Yazma: 216).

7.Hazine: Hazinesinin çoğaltılması, masrafların azaltılması, halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesi önemli bir konudur. Bu konuya da "Politika" denir. Bu konu Nemçe (Avusturya) Devleti'nde çok önemsenir. Fakat Osmanlı Devleti ve diğer Müslüman devletler, Nemçe Devleti'nde var olan bu ilime itibar etmezler. İslamda bu bilime dair kitap yoktur. Nemçe Devleti'nde ise politika bilimine dair birçok kitap yazılmıştır. Hatta Nemçe (Avusturya) şehrinde "Asya Akademisi" diye anılan ve Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde öğretim yapan bir politika okulu bile vardır. Elçi davet edilmesi üzerine bu okulu gezdiğini anlatmaktadır. Burada verilen eğitimler İslama mahsus dillerde yapıldığından, öğrenciler hem mağrifetlerini göstermek hem de Ebubekir Ratıp Efendi'ye ikram olması için Türkçe, Arapça ve Farsça dillerle yazılmış kitaplardan metinler okumuşlar. Ebubekir Ratıp Efendi de bu ikrama karşılık yanında getirdiği İbn-i Haldun'un Mukaddimesi ile İhtilaf-ı Ala-î, Ahlak-ı Nasîrî ve Muhsini isimli kitapları hediye etmiş (Yazma: 216-217).

Ratıp Efendi'ye göre bir ülkenin güçlenmesi ve gelişmesi için şu hususlar gereklidir:

- a. Disiplinli bir ordu (kanunlara uyan ve sadık askerlerin olması).
- b. Devletin hazinesinin iyi kullanılması (hazinesinin boş kalmaması, dolu ve düzenli olması).
- c. Devletin ileri gelenlerinin becerili olması (doğru, itaatkâr ve işini bilen kişiler olması).
- d. Reayanın güvenli, huzurlu olması ve refah içinde yaşaması için gereken düzenin kurulması. Gereken düzen kurulduktan sonra da diğer devletlerle iyi ilişkilerin kurulması (Yazma: 217-218).

8.Enfiyeler: Avrupa devletleri enfiyeden10 çok gelir elde ederler. Avusturya Devleti'nde de Macaristan ve İtalya'dan ziyade masrafları hariç 3.200.000 fiyorent gelir sağlanır (Yazma: 221).

Avusturya Devleti'nde gerek enfiye gerekse bütün devlet kontrolündedir. Enfiyenin Avusturya şehrinde kendine özel bir imalathanesi ve her eyaletinde yine kendine özel kalem ve mağazaları bulunmaktadır. Her büyük şehirde enfiye mağazaları bulunmakla birlikte, enfiyeler

¹⁰ Kurutulmuş tütünden yapılan ve burna çekilen keyif verici, aksırtıcı toz (<https://sozluk.gov.tr/>).

imalathanelerde üretildikten sonra bu mağazalara gönderilir. Bu mağazalarda bir mağazacı başı ve mağazacı başının yanında üç, dört, beş tane hizmetlisi bulunmaktadır. Kasaba ve köylerde olan dükkâncılar da bu mağazalara gelip, ihtiyaçları kadar enfiye alıp, dükkânlarında satarlar. Fakat enfiye satmak izne bağlıdır. Enfiye dükkânı açmak ve enfiye satmak isteyenler, buldukları eyaletin enfiye kalemine gidip, izin isterler. Eğer dükkân açmak veya enfiye satmak kalem tarafından uygun görülürse, kalem, başvuran kişiye izin kâğıdı verir. Başvuran kişide bu izin kâğıdı ile enfiye mağazasında gider, enfiye satın alır ve bulunduğu eyalette enfiye satar (Yazma: 222).

Her kazaya enfiye memurları kol kol tayin olur ve bu memurlar da her gün memur oldukları kolda gezip, yabancı devletlerin enfiyelerini kontrol ederler. Ayrıca her eyalette ne kadar enfiye dükkânı varsa ayda bir bu dükkânlara gidip, ne kadar enfiye satılmıştır ve geriye ne kadar enfiye kalmıştır diye sorar. Her dükkâncı da ayda bir kere bulunduğu eyaletin kalemine gider ve hesabını verir (Yazma: 222).

Mağazacılar ve dükkâncılar devletten maaş almazlar. Onların gelirleri şöyledir ki; imalathanelerden mağazalara enfiye verildiğinde 116 font enfiye verilip, hesapları 100 fonttan görülür. Enfiye imalathaneleri, 100 fontun 16 fontunu bunlara maaş gibi verir (Yazma: 222-223).

9.Gümrükler: Avusturya Devleti'nde gümrük nizamı aynı enfiye nizamı gibidir. Her derbent, köy, şehir ve geçit yerlerine birer gümrük kurulur ve gümrükçü atanır. Her eyalete de bir büyük gümrükçü tayin olunur. Büyük gümrük ve gümrükçüsü olan eyaletin baş şehirlerinde birer gümrük kalemi, hademesi, komiserleri, zabıta makamında koliciler ve kolici başları vardır. Bunlar dâhili ve harici her gün gümrükleri teftiş ederler. Onların ulufe, memuriyet ve hizmetleri de aynı enfiye gibidir (Yazma: 223).

Avrupa devletleri, usul, esas, ticaret ve refahları için ülkelerinin paraları dışarı gitmesin diye yabancı malların ülkeye gelmemesine ve yerli mallarının ithaline çok dikkat ederler. Bu nedenle de bütün Avrupa devletlerinde, özellikle Avusturya ve Prusya devletlerinde her şehir ve kasabalara imalathaneler kurulmuştur. Bu imalathanelerde ihtiyaçları olan malları üretmeye çalışırlar. Yabancı memleketlerde üretilen kumaşları Avusturya'da satmazlar. Fakat kendi memleketlerinde bulunmayan veya yapılamayan malların ülkeye girmesine izin verirler. Avusturya Devleti'ne yabancı devletlerden gelen eşya ve mallar şunlardır; balmumu, yün, penye ve ipliği, kuzu ve koyun derisi, hamur, tütün, günlük, boya, tuzlu ve kuru balık, şeker, kahve, kuru ve yaş meyve (Yazma: 224).

10.Vergiler: Avusturya Devleti'nde vergiler çok çeşitlidir. Bu yüzden bunların bir kısmı hakkında bilgi verilecektir.

Avusturya'nın temel vergisi; arazi ve emlak vergileridir. Mısır, bakla, bürülce, nohut yulaf vs. hububat ile üzüm, elma, armut vs. meyveler ve ormanlarda bulunan hayvan, çayır, bağ, bostan gibi yerlere gerek kişizadelerden gerekse fukara ve halktan kim bunlara sahip olursa, onlardan % 12 rüsum ve vergi alınır. Toprak üzerinde sabit olan han, hane, mağaza ve dükkândan dahi % 12 rüsum ve vergi alınır (Yazma: 227).

Devletten maaş alanların maaşları 2000 fiyorentten aşağı ise % 5 fiyorent, eğer maaşı 2000'den fazla ise % 10 fiyorent vergi alırlar (Yazma: 227).

Sefer zamanında vergilerin 2-3 katını almak kralın adil ve insafına kalmıştır. Savaş durumuna göre savaşın ilk senesinde alınan verginin 0,5 katı, savaşın ikinci senesinde alınan verginin bir katı ve savaşın üçüncü senesinde alınan verginin 3 katı vergi almak kralın elindedir. Savaş zamanında 1000 fiyorentten 2000 fiyorente kadar devlet maaşı alanlardan % 10, 2000'den 4000'e kadar maaş alanlardan % 12 vergi alırlar. Eğer alınan maaş 4000'den fazla ise % 15 vergi alırlar (Yazma: 227).

Avusturya'nın varoş sokaklarının duvarlarında şişe ve camdan fenerler olup, her gece yanarlar. Bunların özel hizmetlileri vardır. Bunların masrafları bal mumu, yağ mumu ve zeytinyağı olduğundan, devlet bu masraflar için de vergi alır (Yazma: 2228).

Dükkân sahibi olan satıcılardan senede 3 fiyorent vergi alırlar. Bu dükkânlar ahşaptan yapılmış derme çatma bir yapıdadır. İçinde meyve, peynir, mum, kuru yemiş gibi şeyler satılır (Yazma: 228).

Öküz başına yani büyükbaş hayvan başına 2 fiyorent vergi alırlar. Bir öküz 420 font gelir (Yazma: 2228).

Halktan birinin senede 100 kilo mahsulü olursa, bu mahsulün 10 kilosunu sipahiye verir (Yazma: 228).

Şarabın 1 kantarından 1 fiyorent 20 kroçer, arpa suyunun 1 kantarından 40 kroçer vegi alırlar (Yazma: 228).

Ekmekten birkaç kere vergi alırlar. Arazi hakkı olarak % 12 vergi alırlar. Eğer Macar'dan buğday gelirse, derbentlere gelen bu buğdayın 1 kilosundan 12 kroçer, çavdardan 9 kroçer, undan 7 kroçer alırlar. Ayrıca Macar'dan gelen bakla, nohut, fasulye, börülce, mercimek vs. den 10 kroçer alırlar (Yazma: 2228).

Esnafın her birinden senelik kârına göre her senenin başında bir vergi alırlar. Mesela bir adamın bir senelik kârından, ailesinin masraflarını karşıladıktan sonra vergi alırlar (Yazma:228).

11.Ticaret: Avrupa devletlerinde her devlet kendi ülkesinde imal ettiği malları kullanmaya özen gösterir. İmkânlarınca yabancı malları kullanmazlar. Böylece devlet yabancı memleketlere ihtiyaç duymaz. Ülkenin geliri de ülkede kalır ve iş yerleri günden güne gelişerek halkın refahı artar (yazma: 229).

Eskiden Prusya Devleti kumaşı imal etmeyip dışarıdan satın alırken, bundan önceki Prusya kralı kumaş imalathaneleri açarak ve başka ülkelere ustalar getirerek kumaşı imal etmeye başlamıştır. Şimdiler de ise başka ülkelere kumaş satmaktadır (Yazma: 230).

Nemçe şehrine 5-6 saat uzaklıkta bir imalathane vardır. Burada gümüş işlenir. Buranın işçi sayısı da 1200'dür (Yazma: 230).

Ülkede yaşayan bir kişi gelip, büyük ve küçük bir konak, han, hane, mağaza, dükkân veya imalathane kurmak isterse, ülkenin vatandaşı olmak ve ülkede yaşamak suretiyle derhal ona izin verirler. Eğer hiç akçesi yoksa veya var da yetmiyorsa, devlet hazinesinden o kişiye akçe verilir. Bir müddet o kişiden vergi de alınmaz (Yazma: 230).

Nemçe şehrinde sanatkârların nizamları şöyledir; bir öğrenci beş sene Burgazo adı verilen sanatkârlardan bir ustaya hizmet ederek kalfa olur. Bir ustanın yanında çalışan kalfalar, yevmiye ile çalışırlar. Bir öğrenci mezun olacağı vakit onu borgazo defterine geçirmedikçe diploma alamaz (Yazma: 230).

Sarraf, bezirgân ve esnaf için başka başka kalemler olup, nizamları onda kayıtlıdır. Her bezirgân bir şey satar. Mesela acuka satan bir bezirgân acukadan başka bir şey satamaz (Yazma: 230).

Bir adam sarraf olmak isterse 30.000 fiyorente sahip olması gerekir. Bundan aşağı olursa sarraf etmezler. Eğer bir adamın bu kadar sermayesi olursa, sarraflara mahsus kaleme gidip haber verir ve sarraflık ister. Eğer kalem tarafından sarraflık verilirse, o kişiyi sarraf defterine kayıt ederler ve ona senet verirler. O kişi bu senetle sarraf olur. Senet için de kaleme 1000 fiyorent verilmesi gerekir (Yazma: 230).

12. Postalar: Avusturya Devleti'nde posta üç çeşittir. Bunlar; mektup postaları ve "estafate" ile "dericansé" dedikleri postalarıdır. Bu postaların hepsinin belli bir düzeni ve kuralları vardır. Postalar, posta zabıtaları tarafından yürütülürler. Bu zabıtalının görevi de yolların güvenliğini sağlamaktır. Posta da bir de yol zabıtaları vardır. Bunlar da yollara bakarlar ve eğer yollarda bir bozukluk varsa onu derhal yaptırırlar. Kısacası Avusturya Devleti'nin posta hizmetlerinde yolların güvenli ve sağlam olmasına özen gösterilir (Yazma: 235).

Avusturya Devleti'nde menzilhanelerin ayrı bir yeri vardır. Çünkü postalar bu menzilhaneler sayesinde gerçekleştirilir. Bu yüzden Avusturya Devleti elinden geldiğince insanların geçtiği yerlere (şehirlere, kasabalara ve köylere) iki saatte bir menzilhane kurmaya

çalışmıştır. Menzilhane kurulacak yer olmadığına da ormana ya da yol kenarına birkaç bina yaparak buraları menzilhane olarak kullanmıştır. Ayrıca bu menzilhanelerin çalışanlarını da düşünerek onlara kolaylıklar sağlamaya çalışmıştır (şehirlere, kasabalara ve köylere kurulan menzilhanelere devlet tarafından bir bina yaptırıldığında, menzilhaneye bir de çiftlik vererek menzilhanelerin beygir bakımına kolaylık sağlamak istemişlerdir) (Yazma: 235).

Avusturya Devleti menzilhanelerde çalışanlara casusluk görevi de vermiştir. Bu görev sayesinde devlet, kendi ülkesindeki menzilhanelerde olup bitenler hakkında bilgi sahibi olup, devletin huzurunu sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca devlet insanların ya da postada görevli olanların beygirsiz kalmaması içinde önlem almıştır (bunun için kasaba ve kazalardaki menzilhaneler, menzillerinin büyüklüğüne göre ahırlarında beygir bulundurmakla görevlendirilmiştir). Avusturya Devleti'nde şehirlerdeki menzilhanelere çiftlik verilmemiştir. Bu nedenle burada çalışanlar devletten maaş alırlar. Çünkü bu menzilhaneler genellikle işlek yollar üzerine kurulmuştur (Yazma: 236).

Avusturya Devleti'nde herkes menzilhanelere görevli olarak atanamaz. Devlet bu konuda hassasiyet göstermektedir. Özellikle şehirlerde bulunan menzilhanelere nazır atanacağı zaman çok titiz davranılır (akıl sahibi, çalışkan, hesap bilen, işine hakim, okuryazar ve sadakatli kişiler aranır). Çünkü menzilhaneler bir nevi devletin istihbarat yerleridir. Bu yüzden atanacak kişide birçok özelliğin olmasına özen gösterilir (Yazma: 237).

13. Bankalar: Avusturya Devleti'nde bankalar para alışverişi yapılan yerlerdir. Banka kâğıtları ise bir kâğıt çeşididir ve alışveriş yapmak için kullanılır. Para ayarındadır. Fakat miktarları yoktur. Bu kâğıtların karşılığı ne ise o alınır ya da verilir. Prusya Devleti bu kâğıtları kullanmamaktadır. Rusya, Fransa ve İngiltere devletleri ise bu kâğıtları kullanmaktadır. Fransa ve Rusya devletlerinin bu kâğıtlarının ayarı düşük ve değersizdir. İngiltere ve Avusturya Devletleri'nin kâğıtları ise değerlidir. Avusturya Devleti'nin iki çeşit banka kâğıdı vardır. Bunlardan birisine "Banka Popitole" derler ve bunlarda beş fiyorentten bin fiyorente kadar değeri olan kâğıtlar vardır. Halk tarafından kullanılırlar. Bunların mevcudu yirmi milyondur. Bu kâğıtlar bakkal, hamal, bezirgân, tüccar, esnaf ve sarraf kime verilirse bir akçe noksanı dahi teklif edilemez. Diğer banka kâğıdı ise temessüklerdir. Temessükleri alıp satmak için de özel bir kalem vardır ve ona "Borsa" derler. Temessükleri almak ve satmak isteyenler de bu borsaya giderler. Bu kâğıtlara devlet tarafından mühür, nişan ve hat koyulur. Bu da bu kâğıtların devlet yetkisinde olduğunu göstermektedir (Yazma: 244).

14. İstenbiller: Avusturya Devleti'nde "İstenbil" adı verilen kâğıt bir nevi vergi kâğıdıdır. Bu kâğıtlara devlet tarafından mühür konulur. İncelik ve kolaylıkla halktan alınır. Avusturya halkının resmi işleri (dilekçe, senet ve alışveriş defterine yazılanlar) mutlaka bu kâğıtlara yazdırılır. Yani bir kimse bir dilekçe yazsa, biriyle alışveriş yapıp deftere yazdıracak olsa veya senet yazılması gerekse, ilk önce bu mühürlü istenbil kâğıtlarına yazdırır. Eğer bunlar istenbil kâğıtlarına yazılmazsa, bu defter, dilekçe ve senede dair bir hüküm veya dava olsa, hâkim ve zabıtan onu kabul etmezler. Yani geçerli görmezler. Esnafın, halkın ve tüccarın defterleri ve dilekçeleri de buna dâhildir. Mahkemelerde ve kalemlerde yazılan dilekçeler ve senetler de bu istenbil kâğıdına yazılır. Eğer yazılmazsa delil göstermede işe yaramazlar. İtibar görmezler. İstenbil vergisinden her sene Nemçe Devleti'nin hazinesine yedi yüz bin fiyorent gelir sağlanır (Yazma: 245).

15. Loteryalar: Avusturya Devleti'nde "Loterya" bir şans oyunudur. Bu oyun ayda iki üç kere oynanır. Loteryanın kendine özgü bir kalemi ve çeşitli kâtipleri, nazırları, defterdarları, zabıtalı, hademeleri ve düzeni vardır. Kralın sarayının yakınında da özel bir ofisi ve bu özel ofisinin etrafında da küçük dükkânları bulunmaktadır. Bu oyun senede otuz kere oynanır. Loteryanın baş kalemi Nemçe'dedir. Diğer mahallerde olan kalemleri de buna tabiidir. Hesaplarını bu kaleme verirler. Loterya, oynanacağı zamandan beş altı gün önce ilan edilir ve ilan edilmesiyle Loterya ofisinde birden doksana kadar rakamlar tek tek kâğıtlara yazılır. Loterya oynamak isteyenler de loterya oynanmadan beş altı gün önce belirtilen dükkânlara

gidip, ismini ve şehrini de yazdırmak suretiyle istediği rakamı deftere yazdırarak, ücretini öderler (Yazma: 246).

III. Selim ile Nizam-ı Cedid Yeniliklerine Doğru

Nizam (düzen) ve Cedid (yeni) kelimelerinin birleştirilmesiyle “Yeni Düzen” anlamını kazanan Nizam-ı Cedid terimi, Osmanlı tarihinde III. Selim’in kurmuş olduğu ordu ve yaptığı ıslahatları ifade eder. Nizam-ı Cedid terim olarak III. Selim zamanından önce kullanılmış olsa da; III. Selim zamanında yapılan ıslahatların ve kurulan ordunun büyük ün kazanması sonucu terim III. Selim ile özdeşleşmiştir. III. Selim her ne kadar sadece askeri alanda ıslahat yapmamış olsa da Nizam-ı Cedid denilince akla gelen ilk şey genellikle III. Selim’in Avrupa tarzında kurmuş olduğu ordu olmuştur (Karal,1940a: 177).

III. Selim, 28. Osmanlı padişahı olarak 28 yaşında tahta geçmiştir. Tahta geçer geçmez ilk iş olarak da Nizam-ı Cedid yeniliklerini uygulamak istemiştir. Fakat bunun için III. Selim’in devlet adamlarıyla anlaşması gerekiyordu. Çünkü padişahı hükümdarlık yetkilerini Şeyhülislam ve Sadrazam ile paylaşmaya mecbur bırakan kanun derecesinde kökleşmiş bir gelenek vardır. Bu gelenekten dolayı III. Selim’in yeniliklerini gerçekleştirebilmesi için iş birliği yapacağı kişilerle anlaşması gerekiyordu (Karal,1942: 414). Bu nedenle III. Selim, Nizam-ı Cedid yeniliklerini gerçekleştirebilmek için devletin önde gelenlerinden oluşan bir meşveret (danışma) meclisi toplamıştır. 16 Mayıs 1789’da Revan Köşkü’nde (Kenan,2010: 14) gerçekleşen bu toplantıda devletin sorunlar yaşadığı alanlar ve bu alanlardaki sorunlara getirilecek çözümler konuşulmuştur. Tüm konuşmalar bittikten sonra bir reform belgesi ya da raporu çıkmamıştır. Bundan dolayı toplantının sonunda III. Selim, başta sadrazam olmak üzere devletin önde gelenlerinden, devletin sorunları ve sorunları giderecek çözümleri içeren birer layihayı (raporu) kendisine sunmalarını istemiştir.¹¹ Bu isteğinden kısa bir süre sonra yirmiye yakın¹² devlet erkânı kendi fikirlerini içeren birer layihayı padişaha sunmuşlardır. Fakat sunulan bu layihalardan Tatarcık Abdullah Efendi’nin layihası dışında bütün layihalar askeri alan ıslahatları üzerinde durmuştur. Tatarcık Abdullah Efendi¹³’nin layihası ise diğer layihalardan farklı olarak askeri alan dışındaki alanlarla da ilgili ıslahatları içermektedir. Tatarcık Abdullah Efendi’nin layihası dışındaki layihaların genel olarak yoğunlaştığı konular şunlardır:

1. Askeri ocakların Kanun-i Kadim’e göre düzenlenmesi gerektiği,
2. Askeri ocakları eskisi gibi düzeltirken fark ettirmeden modern yöntemlerden de yararlanılması gerektiği,
3. Askeri ocakların bundan sonra iyileşemeyeceği ve bu yüzden Avrupa ülkeleri örnek alınarak yeni bir ordunun kurulması gerektiği (Berkes,2014: 92).

Birinci konuyu savunanlara “Muhafazakârlar”, ikinci konuyu savunanlara “Uzlaştırmaçılar”, üçüncü konuyu savunanlara da “İnkılapçılar” denilmiştir (Yücel and

¹¹ Sultanın bu isteği, gerçekleştirmek istediği yenilikler için Osmanlı Devleti’nde çeşitli alanlarda uzman olan kişilerin düşüncelerine başvurma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ayrıca sultan bu isteği ile gerçekleştirmek istediği yenilikler için mevcut yönetici sınıfın desteğini sağlamıştır (Öğreten,2014: 55)

¹² III. Selim’e layiha sunan kişiler şunlardır: Sadrazam Koca Yusuf Paşa, Kazaskerlerden Veli Efendizade Emin Efendi, Kazaskerlerden Salihzade Efendi, Âşir Efendi, Hayrullah Efendi, Defterdar Şerif Efendi (Paşa), Rumeli Kazaskerlerinden Tatarcık Abdullah Efendi, Çavuşbaşı Raşid Efendi, Abdullah Birri Efendi, Hakkı Bey (Paşa), Tersane Emini Osman Efendi, Sadaret Kethüdası Mustafa Resid Efendi, Muhasebe-i Evvel Elhac İbrahim Efendi, Rikab-ı Hümayun Kethüdalığından munfasıl Rasih Mustafa Efendi, Tarihçi Enveri Efendi, Laleli Mustafa Efendi, Ali Râik Efendi, Mabeyinci Mustafa İffet Bey, Beylikçi Safi Efendi, Tezkire-i Evvel Firdevsî Efendi, Tezkire-i Evvel Nuri Efendi, Baron Brentano (Çabuk:1999: 201).

¹³ Tatarcık Abdullah Efendi: III. Selim’e sunduğu layiha ile tanınan devlet adamıdır. Kurîmî Osman Efendi soyundandır. 1730 yılında doğmuştur. Medrese eğitimini bitirdikten sonra 1749’da müderris olmuştur. Daha sonraları Osmanlı Devleti’nde sırasıyla Tezkirecilik, Haremeyn Müfettişliği, Mısır, Medine ve Kudüs Kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur. 1792 yılında III. Selim’in devlet adamlarından layihalar istemesi üzerine layiha yazarak, layihasını padişaha sunmuştur (İpşirli,1988: 99).

Sevim,1991: 158). Muhafazakârlara göre; Kanuni Sultan Süleyman Devri'nden önce ve Kanuni Sultan Süleyman Devri'nde Osmanlı Devleti'nin askerleri güçlü ve bilgiliydi. Frenk askerleri ise Osmanlı askerlerinin tersineydi ve her şeyi Osmanlı askerlerinden öğrenmişlerdi. Bu yüzden o zamanki kanunlar tekrar yürürlüğe konulmalıydı. Uzlaştırmacılara göre; Kanun-i Kadim dönemindeki kanunlar yürürlüğe girmeliydi ve ondan sonra Osmanlı askerleri Frenk usulüne göre eğitilmeliydiler. İnkılapçılara göre ise; eski kanunlar geçerliliğini kaybetmişti. Zamana ayak uyduramıyordu. Bu yüzden yeni kanunlarla yeni bir ordu kurulmalıydı. III. Selim tüm bu konulardan birinde karar kılması gerektiği için kararını inkılapçılardan yana kullanmış ve bu konuyu kavramış kişilerle bir ıslahat heyeti kurmuştur (Gökbilgin,1964: 311). Bu heyet hemen işe koyulmuş ve 72 maddeden oluşan bir program hazırlamıştır. Bu programın ilk olarak askerlikle ilgili olan maddelerine öncelik verilmiştir. Programın askerlikle ilgili olan maddelerine göre:

1. Askeri ocaklar azaltılacaktı ve bazıları da yeniden yapılandırılacaktı.
2. Avrupa örnek alınarak yeni bir ordu oluşturulacaktı.
3. Yeni savaş teknikleri için yeni eğitim kurumları oluşturulacaktı (Şahin,1994: 197).

Programdan sonra III. Selim ve beraberindekiler ıslahatlara askeri alandan başlamışlar ve böylelikle Nizam-ı Cedid yenilikleri yavaş yavaş gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

III. Selim ıslahatlarını Avrupa'yı örnek alarak gerçekleştirmek istemiştir. Bu nedenle eline geçen her fırsatta Avrupa hakkında bilgi toplamaya çalışmıştır. Bunu da daha çok Avrupa'ya gönderdiği elçiler vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. III. Selim, Avrupa'ya gönderdiği elçilerden gittiği yerler hakkında bilgi edinmelerini ve bunları kendisine sunmalarını istemiştir. Bu görevi en iyi şekilde gerçekleştirenlerden biri de Ebubekir Ratıp Efendi olmuştur. III. Selim meşveret meclisinin toplanmasından sonra 9 Kasım 1771'de Zıştovi Antlaşması'nın on üçüncü maddesi gereği Ebubekir Ratıp Efendi'yi Nemçe'ye (Avusturya'ya) elçi olarak göndermiş ve kendisinden Nemçe (Avusturya) Devleti'nin tüm kurumları hakkında incelemelerde bulunup kendisine bunları rapor etmesini istemiştir (Gökbilgin,1964: 310). Ebubekir Ratıp Efendi de sekiz ay süren elçiliği boyunca Nemçe'de (Avusturya'da) gördüğü, incelediği ve bilgi sahibi oldu her şeyi ayrıntılı bir şekilde yazmış ve görevi sona erip geri döndüğünde yazdıklarını sefaretname olarak III. Selim'e sunmuştur. Ebubekir Ratıp Efendi bu eserini padişah III. Selim'e sunduğu zaman padişah bu eseri çok beğenmiştir. Yapmak istediği yeniliklerine bir rehber olacağını düşünerek on genç üyeden oluşan bir komisyona bu eseri yerli koşullara göre uygulama görevi vermeyi bile düşünmüştür (Berkes,2014: 99). Bu yüzden bu eser III. Selim'in ıslahat teşebbüslerine bir ışık olmuştur (Tuncer,1979: 73).

Sonuç ve Tartışma

Ebubekir Ratıp Efendi akıllı, zeki, görevini iyi bir şekilde icra eden ve kendini geliştirmeyi seven bir Osmanlı bürokratıdır. Babasının ulemadan olması, eğitimini ilerletmek için İstanbul'a gelip âmedi kalemine girmesi ve burada Âmedi Ethem tarafından yetiştirilmesi, âmedcilikte iken yerli ve yabancı yeni kişiler ile tanışıp yeni diller öğrenmeye çalışması ve iyi bir hat icra etmesi hasabıyla modern düşünceli Sultan III. Selim'e talik hocalığı yapması, onun kişiliğini kazanmasında büyük rol oynamıştır. Onun talik yazısındaki ustalığı III. Selim ile tanışmasına vesile olmuş, yazı ve kâğıtlar hakkında bilgi sahibi olması reisülküttaplığa kadar yükselmesini sağlamış, işlerinde başarılı olması da elçi olarak Nemçe'ye (Avusturya'ya) gönderilmesini sağlamıştır.

Ratıp Efendi elçilik vazifesi ile gittiği Nemçe'de (Avusturya'da), vazifesi gereği Nemçe'yi (Avusturya'yı) ve Avrupa'yı çok iyi bir şekilde gözlemlemiş ve değerlendirmiştir. Bu gözlem ve değerlendirmelerini de tahrir ve sefaretnamelerinde ele almış ve Nemçe Sefaretnamesi'ne de çok iyi bir şekilde yansıtmıştır. Elçi kaleme aldığı bu sefaretnamesinde gözlemlerini ayrıntılı, tarafsız, önyargısız ve genellikle gerçekçi bir şekilde ele almıştır.

Yazdığı bu sefaretname ile büyük beğeni toplayan Ratıp Efendi, meşveret meclisinde olmadığı ve kendisinden layiha istenmediği halde, III. Selim'in elçilik görevini verirken Nemçe Devleti hakkında bilgi istemesi sonucu eserini kaleme almıştır. Elçilik vazifesi boyunca Nemçe Devleti'ni çok iyi bir şekilde gözlemleyip, gözlemlerini ayrıntılı bir şekilde kaleme alan Ratıp Efendi, elçilik görevinin sona ermesinden sonra eserini Sultan III. Selim'e sunmuştur. Sultan III. Selim, sunulan bu eseri çok beğenmiş ve eserde verilen bilgilerin layiha niteliğinde olmasından dolayı eseri layiha olarak görüp, değerlendirmiştir. Hatta bu eserde yazılanları beğendiğinden eseri yerli koşullara göre tatbik ettirmek bile istemiştir. Bu yüzden Ebubekir Ratıp Efendi'nin yazmış olduğu bu sefaretname III. Selim'in Nizam-ı Cedid yeniliklerine bir rehber olmuş ve Nizam-ı Cedid layihaları arasında yerini almıştır.

Yukarıda bazı bölümlerinden özet bilgiler verdiğimiz bu eser gerçekten de takdire şayan bir şekilde yazılmıştır. Nemçe Devleti'nin askeri, sosyal, ekonomik ve kültürel konuları hakkında ayrıntılı ve modern bilgiler veren bu eser, dönemine göre oldukça iyi bir şekilde kaleme alınmıştır. O dönemde böylesine bir gözlem yaparak eser yazabilmek, gerçekten de bir yetenek ve öngörü işidir. Bu yetenek ve öngörü de o dönemde Ebubekir Ratıp Efendi göstermiştir.

Kaynakça

- Aksu, H. (2008). Ebubekir Ratip Efendi. Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi (2. Baskı) içinde. (1,288). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıkan, S. (1994). Ebubekir Ratip Efendi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde. (10,277-278). İstanbul: TDV Yayınları.
- Berkes, N. (2014). Türkiye’de Çağdaşlaşma (20. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilim, C. (1990). Ebubekir Ratıp Efendi, Nemçe Sefaretnamesi. Belleten, 54(209), 261-291.
- Çabuk, V. (1999). Sultan III. Selim. Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi (1. Baskı) içinde. (7,195-213). İstanbul: Emre Yayınları.
- Gökbilgin, T. (1964). Nizam-ı Cedid. İslam Ansiklopedisi içinde. (9,309-317). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gökbilgin, T. (1978). Âmedci. İslam Ansiklopedisi içinde. (1,396-397). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnalçık, H. (1964). Reis-ül-Küttâb. İslam Ansiklopedisi içinde. (9,671-683). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İpşirli, M. (1988). Abdullah Efendi (Tatarcık). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde. (1,99-100). İstanbul: TDV Yayınları.
- Karaca, Y. (2002). Ebûbekir Râtip Efendi. Tarih Ansiklopedisi (1.Baskı) içinde. (3,315-317). Ankara: Berikan Yayınları.
- Karal, E. Z. (1940). Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar. Belleten, 4(14-15), 172-190.
- Karal, E.Z. (1942). Nizam-ı Cedid’e Dair Layihalar. Tarih Vesikaları Dergisi, 1(6), 414-425.
- Kenan, S. (2010). III. Selim Dönemi Eğitim Anlayışında Arayışlar. S. Kenan (Ed.), Nizam-ı Kadim’den Nizam-ı Cedide III. Selim Dönemi içinde (129-163). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (2012). Tezkire. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde. (41,73-74). İstanbul: TDV Yayınları.
- Öğreten, A. (2014). Nizâm-ı Cedîde Dâir Askerî Lâyihalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Parmaksızoğlu, İ. (1977). Kaptan Paşa. İslam Ansiklopedisi içinde. (6,206-210). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Süreya, M. (1996). Râtib Ebûbekir Efendi. Eski Yazıdan Yeni Yazıya Sicill-i Osmani. (4,1360-1361). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Şahin, B. (Komisyon) (1994). III. Selim (1789-1807). Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih, Medeniyet, Kültür) içinde. (5,165-243). İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Tuncer, H. (1979). Osmanlı Elçisi Ebubekir Ratip Efendi'nin Viyana Mektupları (1792). Belleten, 43(169). 73-105.
- Uçman, A. (2010). III. Selim'in Viyana Elçisi Ebubekir Ratip Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi. S. Kenan (Ed.). Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedide III. Selim Dönemi içinde (625-638). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Unat, F. R. (1992). Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1975). Tosyalı Ebubekir Ratip Efendi. Belleten, 39(153). 49-83.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1977). Defterdar. İslam Ansiklopedisi içinde. (3,506-508). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yazma Eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esat Efendi Kitapları, 2235.
- Yücel, Y. ve A. Sevim (1991). Türkiye Tarihi IV, Ankara.